

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 464 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rne.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi	31
Abdovakil Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abdovohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забихуллаевич	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rne va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	

Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich, PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich, kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich, katta o'qituvchi	
Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi, asisstant	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzal Alisherovna, PhD in economics, docent	
Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari.....	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinovna, PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna, Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari.....	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri.....	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li, tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon, PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlantirish imkoniyatlari.....	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida.....	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna, i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari.....	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li, dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalari faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich, dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich, magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni.....	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li, mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях.....	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна, PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи, ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish.....	217
Z. G. Allaberganov, kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish.....	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich, i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari.....	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna, kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna, kafedra dotsenti	

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashtrish ko'rsatkichlari	242
Berdiyev Akram O'ktamovich , mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich , kafedra dotsenti	
O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya outsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinnoz , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktoranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	
Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муютдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузматович , Бахриев Иброхим Исометдинович , кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович , кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Руздат Отажанович , кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли , ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	

Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarlari	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития.....	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari.....	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari.....	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	
Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich , PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich , PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari.....	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna , kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство.....	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи , базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari.....	416
Eshquvatov Aziz Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik.....	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari.....	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для содействия устойчивому экономическому росту в Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна , аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmamatov Farhodjon Kubayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov , mustaqil tadqiqotchi	
Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini kompleks baholash uslubiyoti.....	454
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish.....	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	

XALQARO STANDARTLARGA MUVOFIQ BUXGALTERIYA AUTSORSERLARI TOMONIDAN MOLIYAVIY HISOBOTLARNI TRANSFORMATSIYA QILISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li
JXU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilish bosqichlari va ushbu xizmatni tashkil etish, transformatsiya qilish bosqichlarini amalga oshirish protseduralari, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga transformatsiya qilishda moliyaviy hisobot moddalarini o'zgartirish va ushbu xizmat turini autsorserlar tomonidan ko'rsatish tartiblarini takomillashtirishga oid ilmiy takliflar va amaliy tavsiyalar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro standartlar, transformatsiya bosqichlari, transformatsiya qilish usullari, autsorserlarning transformatsiya qilish tartiblari, autsorsing firmalari tomonidan transformatsiya xizmatlarini ko'rsatish.

Abstract: The article describes the stages of transformation of financial statements and the organization of this service, the procedures for implementing the stages of transformation, changes in financial statement items in the transformation of financial statements to international standards, and scientific proposals and practical recommendations for improving the procedures for providing this type of service by outsourcers.

Key words: international standards, stages of transformation, methods of transformation, transformation procedures of outsourcers, provision of transformation services by outsourcing firms.

Аннотация: В статье описаны этапы трансформации финансовой отчетности и организация данной услуги, порядок реализации этапов трансформации, изменения статей бухгалтерской отчетности при трансформации финансовой отчетности по международным стандартам, а также научные предложения и практические рекомендации по совершенствованию порядка оказания данного вида услуг аутсорсерами.

Ключевые слова: международные стандарты, этапы трансформации, методы трансформации, процедуры трансформации аутсорсеров, оказание услуг по трансформации аутсорсинговыми фирмами.

KIRISH

O'zbekiston amaliyotida buxgalteriya hisobi va hisoboti sohasida so'nggi yillarda sodir bo'lgan transformatsiyalar buxgalteriya hisobini isloh qilishning asosiy vositasi – xalqaro standartlar asosida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash (MHXS) asosida ma'lumotlarni shakllantirish uchun chora-tadbirlar belgilash tartiblari ishlab chiqildi. Moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda MHXS tamoyillarini qo'llash korxonaning moliyaviy holati va moliyaviy natijalarini tavsiflovchi ma'lumotlarni butun dunyo bo'ylab foydalanuvchilar uchun tushunarli tartibda taqdim etish imkonini beradi, bu esa, investorlarning, shu jumladan, xorijiy investorlarning ishonchini qozonish demakdir.

Iqtisodiyotning globallasuvi sharoitida O'zbekiston buxgalteriya hisobi tizimini MHXSga moslashtirish jarayonlari jadal sur'atlar bilan amalga oshirilmoqda. Bu borada mamlakatimiz iqtisodchi olimlari tomonidan qator ilmiy-uslubiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Buning asosiy sabablari xorijlik investorlarni iqtisodiyot tarmoqlariga keng miqyosda jalb etish, ular tomonidan investitsiyalar va zamonaviy texnologiyalarni olib kirish, shundan keyingina iqtisodiyot tarmoqlarida mahsulot ishlab chiqarish, ish va xizmatlar bozorini kengaytirish, sifat darajasini oshirish, raqobatbardosh mahsulotlar, ish va xizmatlarga erishish mumkin. Shunga qaramay, hozircha ushbu yo'nalishda yetarlicha rivojlanish yo'qligini ko'rish mumkin^[6].

Shuni ta'kidlash kerakki, so'nggi yillarda O'zbekistonning ko'plab korxonalari MHXS bo'yicha hisob va hisobotlarni tayyorlay boshladilar va bu investorlar, kreditorlar, xorijiy sheriklar va boshqa manfaatdor foydalanuvchilar uchun qulay yo'l ekanligini angladilar. Yirik va o'rta biznes vakillari uzoq muddatli strategik rejalarni amalga oshirish uchun MHXSdan foydalanishlari va moliyaviy hisobotlarni tayyorlashdan manfaatdor bo'lishi mumkin.

MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlashga o'tish korxonada buxgalteriya hisobi tizimining transformatsiyaiga olib keladi, bu nafaqat manfaatdor foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotlarni tayyorlashga

yondashuvlarni qayta ko'rib chiqishni, balki hisob siyosatiga o'zgartirishlar kiritishni ham talab qiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi vaqtda O'zbekistonning buxgalteriya hisobi qoidalarini va MHXS'larni uyg'unlashtirish sohasidagi ko'pchilik olimlar va amaliyotchilar tashkiliy-amaliy xarakterdagi ishlanmalarning yetarli emasligini, shuningdek, buxgalteriya hisobi bo'yicha yagona uslubiy yondashuvlarning yo'qligini ta'kidlamogda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Ilmiy va ixtisoslashtirilgan adabiyotlarda ko'rib chiqilgan BHMS talablariga muvofiq alohida moliyaviy hisobotlarni shakllantirishning mavjud usullarini o'rganish asosida, MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlashning barcha usullarini hisobga olgan holda, MHXS talablariga muvofiq alohida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Bugungi kunga kelib, O'zbekiston me'yoriy hujjatlarida MHXSga muvofiq alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash majburiyati nazarda tutila boshlandi. Bu bo'yicha Hukumatning 2015-yil 24-apreldagi PF-4720-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni ^[1], 2018-yil 19-sentyabrdagi PQ-3946-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori ^[2] va 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori ^[3]lari shular jumlasidandir.

Professor N. N. Xaxonova quyidagilarni ta'kidlagan, "Buxgalteriya hisobi tizimining mavjud bo'lish tartibi uning modeli tavsifi orqali ko'rsatilgan. U tizimning ishlash jarayonini tavsiflovchi omillarning yig'indisini, shuningdek, tizim ichidagi muomalalar sxemasini aks ettiradi" ^[6].

N. T. Labinsev va A. Y. Karetskiylarning fikriga ko'ra, "MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlashning barcha bosqichlarida nazorat tizimidan foydalanish amalda MHXS talablariga rioya etish va sifatli hisobot berish kafolati bo'lib, buning natijasida foydalanuvchilar uchun buxgalteriya hisobi va hisobot ma'lumotlarining foydaliligini oshiradi" ^[5].

Shuni ta'kidlash kerakki, MHXSga muvofiq alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash metodologiyasi kompaniyaga xalqaro formatda hisobotlarni tayyorlash uchun eng kam mehnat va moliyaviy resurslarni sarflagan holda ma'lumotlarni to'plash va umumlashtirish imkonini beradi, bu esa asosiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'p jihatdan tegishli hisobotlardagi moliyaviy va boshqaruv ma'lumotlarining ishonchlilik va o'z vaqtida taqdim etilishiga bog'liq bo'lgan boshqaruv qarorlarining samaradorligi, tashkilotga yirik xorijiy investorlarni jalb qilish uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

N. N. Xaxonova yana shularni ta'kidlaydiki, "Iqtisodiyotda MHXSni keng qo'llashning zarur sharti – bu standartlardan buxgalteriya hisobi va hisobotini tartibga solishda va bevosita xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan qo'llanilishini ta'minlaydigan infratuzilmani yaratishdir" ^[7].

Bundan tashqari, MHXS bo'yicha hisobot berish kabi ishning bunday jihatini rivojlantirish xodimlardan bilim va ko'nikmalarini oshirish, ish sifatini va umuman korporativ boshqaruvni yaxshilash uchun katta sa'y-harakatlarni talab qiladi. Bularning barchasi kompaniyalarni yanada dinamik rivojlanishga undaydi.

A. G. Volkov va Y. N. Chernishevalarning ta'kidlashlaricha, "Yakuniy, nazorat moduli MHXS bo'yicha moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonida ajralmas o'rinni egallaydi. Nazorat – bu boshqariladigan obyektning ishlashi qabul qilingan boshqaruv qarorlariga muvofiqligini ta'minlaydigan va belgilangan maqsadlarga muvofiqiyatli erishishga qaratilgan jarayon hisoblanadi" ^[4].

Xo'jalik yurituvchi subyektning nazorati boshqariladigan tizimning kiritilishiga qo'llaniladigan har qanday nazorat harakati monitoringini o'z ichiga oladi. Boshqaruv tizimidagi nazorat parametrlarining rolini, odatda, boshqaruv apparati yoki tegishli faoliyat sohasini nazorat qiluvchi va buning uchun zarur vakolatlarga ega bo'lgan maxsus tashkil etilgan xizmat xodimlaridan biri bajaradi. Boshqaruv tizimidagi har qanday boshqaruv qarorlari nazorat qiluvchi elementdan o'tishi kerak bo'ladi.

Yuqoridagi qarashlarni hisobga olgan holda, umumiy nazorat MHXS hisobotlarini tayyorlashning barcha bosqichlarida, shu jumladan kompaniya faoliyatiga qaratilgan boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishda uzluksiz jarayon sifatida ko'rib chiqilishi lozim, ya'ni umumiy nazorat tadbirlarining butun majmuasini amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani tayyorlashda buxgalteriya outsorsing firmasi tomonidan mijoz korxona moliyaviy hisobotlarini xalqaro standartlar asosida xalqaro standartlarga transformatsiya qilish va uning nazorati hamda uni takomillashtirish tadqiq etilgan. Tadqiqotni amalga oshirishda qiyosiy taqqoslash, induksiya, deduksiya, solishtirma va tizimli tahlil usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

MHXSga muvofiq alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash strategiyasi moduli quyidagi jihatlarni ko'rib chiqadi.

Birinchidan, foydalanuvchilarning ehtiyojlari uchun moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda maqsad va vazifalarni belgilash. Ushbu bosqichda kompaniya rahbariyati MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlash maqsadlarini aniqlashi kerak, bu esa, o'z navbatida, amaliyotda qo'llaniladigan metodologiyaning xususiyatlarini aniqlaydi. Masalan, kompaniya xalqaro kapital bozoriga chiqishni rejalashtirayotgan yoki xorijiy investitsiyalarni jalb qilmoqchi bo'lgan taqdirda MHXSni qo'llash zarurati, ehtimol, transformatsiya usulini dastlabki qo'llashni va faqat keyinchalik hisobot berishning boshqa usullarini qo'llashni talab qiladi. Shu bilan birga, kompaniya rahbariyati MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tamoyillariga asoslangan samarali boshqaruv hisobi tizimini yaratish to'g'risida qaror qabul qilishi mumkin. Bunday holda MHXSga muvofiq hisobotlarni tayyorlash metodologiyasini qo'llash kerak bo'ladi, bu boshqaruv ma'lumotlarini eng yuqori darajadagi aniqlik va ishonchlilik bilan tezroq taqdim etish imkoniyatini ta'minlaydi.

Ikkinchidan, korxona rahbariyati tomonidan MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzishda korxona faoliyatining xususiyatlarini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar va moliyaviy hisobot shakllarining tuzilishini aniqlash kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, moliyaviy hisobotga faqat korxona faoliyatiga bevosita daxldor bo'lgan ko'rsatkichlar kiritiladi va hisobotda ko'rsatilgan moddalarining nomlari va tartibi kompaniya faoliyatining xususiyatiga va uning faoliyatiga qarab transformatsiya qilish.

Uchinchidan, MHXSga muvofiq hisobotlarni tayyorlashda strategik maqsadlarni ajratib ko'rsatish va ularni xo'jalik yurituvchi subyekt tizimida kompleks hisob siyosatini shakllantirishda amalga oshirish kerak bo'ladi, bu esa hisobotlarni tayyorlashda taktik va strategik davrda asos bo'lishi kerak. Buxgalteriya hisobi ma'lumotlari oqimlarini maksimal darajada integratsiya qilish imkoniyati bilan MHXSga muvofiq, shuningdek, BHMS va MHXS tamoyillari. Ushbu bosqichda MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobini yuritish va alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tartibini belgilovchi uslubiy asoslar aniqlanadi.

To'rtinchidan, kompaniyaning alohida moliyaviy hisobotlarini MHXSga muvofiq shakllantirishning yagona tartib-qoidalarini, shu jumladan quyidagi ma'lumotlarni belgilash uchun alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayoniga oid normativ hujjatlarni ishlab chiqish kerak. Alohida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish jarayoniga oid me'yoriy hujjatlar, shuningdek, qoidalarining o'zi bilan bir qatorda, jarayonning barcha ishtirokchilariga yo'l-yo'riq ko'rsatishi kerak bo'lgan hujjatlarning to'liq ro'yxatini ham belgilashi kerak, masalan kompaniyaning MHXSga muvofiq hisob siyosati, buxgalteriya hisobi obyektlari uchun ishlab chiqilgan buxgalteriya hisobi tartiblarini tavsiflovchi ichki uslubiy hujjatlar, buxgalteriya hisobi standartlari moliyaviy hisobotlarda va kompaniyaning boshqa ichki hujjatlarida ma'lumotlarni taqdim etishga qo'yiladigan talablar nuqtayi nazaridan MHXSdan farq qiladi.

1-jadvalda MHXS talablariga muvofiq moliyaviy hisobotlarni yaratish usullari tahlil qilingan.

1-jadval: MHXS bo'yicha moliyaviy hisobotlarni shakllantirish usullari

MHXS bo'yicha	MHXS bo'yicha moliyaviy hisobotlarni shakllantirish bosqichlari	Izoh
MHXSga mos ravishda hisobotlarni transformatsiya qilish	1. Dastlabki balans va daromadlar to'g'risidagi hisobotni tuzatish. Ushbu bosqichda hisobotning hisobvaraqlaridagi qoldiqlar va aylanmalar xalqaro standartlarda belgilangan moddalarga qayta guruhlanadi. Ushbu qayta guruhlash transformatsiya jadvalarida aks ettiriladi, ularning shakli va tuzilishi kelajakda kerakli transformatsiyalarni amalga oshirishga imkon beradi. 2. Qo'shimcha analitik hisob va boshqaruv ma'lumotlarini to'plash. Ushbu bosqichda milliy va xalqaro standartlar o'rtasidagi tub farqlar aniqlanadi. Balansning moddalari unga kiritilgan hisobvaraqlarning qoldiqlari uchun batafsil tavsiflanadi va o'zgartirilishi kerak bo'lgan shaxsiy hisobvaraqlar bo'yicha ma'lumotlar tayyorlanadi. 3. MHXS hisobotlariga tuzatuvchi yozuvlarni kiritish. Buxgalteriya hisobi ma'lumotlarini MHXS talablariga javob beradigan hisobotga aylantirish uchun uch turdagi tuzatish yozuvlari kiritiladi: qayta tasniflash, baholash va inflyatsiya yozuvlari. 4. Hisobotlarni MHXSga muvofiq yakuniy shaklga keltirish. Barcha kerakli tuzatishlar kiritilgandan so'ng, buxgalter balans va daromadlar to'g'risidagi hisobotni qayta hisoblab chiqadi, hisob siyosatining xususiyatlarini va o'zgartirish usullarini ochib beruvchi eslatmalarni tuzadi. Pul mablag'lari va kapital harakati to'g'risidagi hisobotlar o'zgartirilgan balans va daromadlar to'g'risidagi hisobot asosida qayta tuziladi.	Ushbu usulning o'ziga xos xususiyati, uni faqat maxsus qoidalariga muvofiq hisobot bergandan keyin qo'llash mumkin

MHXS bo'yicha parallel hisob	1. Milliy standartlar tamoyillari asosida qo'llaniladigan hisob siyosatini tahlil qilish va MHXSga mos keladigan hisob siyosatini shakllantirish. 2. Moliyaviy hisobotda aks ettirilishi kerak bo'lgan minimal hisobot ko'rsatkichlarini belgilash nuqtayi nazaridan 1-sonli "Moliyaviy hisobotlarni taqdim etish" MHXS tomonidan qo'yilgan talablar asosida moliyaviy hisobot shaklini ishlab chiqish. 3. Har bir muomalani bajarish vaqtida aks ettirish, buxgalteriya tizimi moliyaviy hisobotlarni milliy qonunchilikda nazarda tutilgan shaklda ham, MHXS formatida ham taqdim etishi mumkin. 4. MHXS bo'yicha buxgalteriya hisobi tizimi bo'yicha moliyaviy hisobotlarni tuzish.	Ushbu usulning o'ziga xos xususiyati buxgalteriya hisobi va hisobotini avtomatlashtirish uchun maxsus dasturiy vositalardan foydalanish
Keyingi tuzatishlar bilan transformatsiya qilish	1. Buxgalteriya balansini, daromadlar to'g'risidagi hisobotni, pul oqimi to'g'risidagi hisobotni va boshqalarni, shuningdek, tashkilotning hisob va hisob siyosatining holatini tuzish uchun hisob-kitoblarni tahlil qilish. 2. Balansni shakllantirish, milliy va xalqaro standartlarga muvofiq iqtisodiy mazmuni bo'yicha xo'jalik muomalalarni aks ettirishdagi farqlarni taqdim etadigan ishchi hujjatlarni tayyorlash. Ushbu farqlar har bir hisobning miqdoriy va sifat xususiyatlarini MHXS talablariga muvofiqlashtirish uchun qayd etiladi. 3. Har bir schyotning iqtisodiy mazmuni bo'yicha qiymatini milliy standartlar talablari darajasiga yetkazish uchun tuzatuvchi yozuvlarni tayyorlash. Tuzatish yozuvlari natijalariga ko'ra, sinov balansi va hisobotlari, milliy hisoblar rejasiga muvofiq, lekin iqtisodiy mazmuni va iqtisodiy maqsadiga ko'ra – xalqaro hisobot tizimida tuziladi. 4. Milliy standartlar hisoblarini MHXS hisobvaraqlariga qayta tasniflash, ya'ni tuzatilgan qoldiqlarni milliy buxgalteriya hisoblaridan xalqaro buxgalteriya hisoblariga o'tkazish. 5. Sintetik buxgalteriya hisoblaridan ma'lumotlarni moliyaviy hisobotlarga o'tkazish bo'yicha ilgari ishlab chiqilgan qoidalardan foydalangan holda sinov qoldiqlari va qo'shimcha ma'lumotlar asosida MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlash.	Hisobot uchun hisob-kitoblarni tahlil qilish milliy hisobotning MHXS talablaridan chetlanishlarini aniqlash imkonini beradi. Har bir tashkilot uchun MHXSga muvofiq hisoblarning ishchi jadvali faoliyatning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida ishlab chiqiladi.

Bir-biri bilan bog'liq strategik, uslubiy, amaliy va boshqaruv (nazorat) jihatlari quyidagilarni o'z ichiga olishi zarur (2-jadval):

- korxonaning maqsad va vazifalariga muvofiq MHXS bo'yicha moliyaviy hisobotlarni tayyorlash bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish (strategik jihatdan);
- korxona hisob siyosati va buxgalteriya hisobini yuritish uchun tuzilgan ishchi schyotlar rejasini MHXSga muvofiq tavsiyalar asosida ishlab chiqish (uslubiy jihatdan);
- MHXS talablariga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlash bosqichlarni ishlab chiqish (qo'llash jihatdan);
- MHXSga muvofiq tayyorlangan moliyaviy hisobotlarning ishonchligini ta'minlash bo'yicha nazorat chora-tadbirlarini ishlab chiqish (nazorat jihatidan).

2-jadval: BHMS bo'yicha moliyaviy hisobotlarni MHXSga muvofiq transformatsiya qilish uslubi

Strategik jihatdan
1. Foydalanuvchilar ehtiyojlari uchun tashqi moliyaviy hisobotni shakllantirishda strategik maqsad va vazifalarni belgilash; 2. MHXSga muvofiq moliyaviy hisobot shakllarining ko'rsatkichlari va tuzilishini aniqlash; 3. Strategik maqsadlar va hisob siyosatini shakllantirishda amalga oshirish; 4. MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlash uchun me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish.
Uslubiy jihatdan
1. Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda korxonaning BHMS talablariga muvofiqligini baholash; 2. MHXSga muvofiq moliyaviy hisobot shakllaridan foydalanishda tuzilgan ishchi schyotlar rejasini ishlab chiqish; 3. BHMS va MHXS uchun ma'lumotlarga muvofiqlik maxsus schyotlar rejasisini ishlab chiqish; 4. BHMS talablari bo'yicha MHXSdan farq qiladigan buxgalteriya hisobi obyektlarini hisobga olish tartib-qoidalarini ishlab chiqish; 5. MHXS bo'yicha moliyaviy natijani shakllantirish tartibini aniqlash; 6. MHXSga muvofiq hisobot shakllarini shakllantirish algoritmlari va tartiblarini ishlab chiqish

Qo'llash jihatidan

1. BHMS ma'lumotlarini MHXSga mos ravishda tarjima qilish;
2. BHMS ma'lumotlari asosida MHXS hisob-kitoblarini amalga oshirish uchun BHMS ma'lumotlarini MHXS hisoblariga tafsirlashtirish;
3. Aktivlar va majburiyatlarning parallel hisobini yuritish tartib-qoidalarini amalga oshirish;
4. Hisob ma'lumotlarini MHXSga muvofiq hisoblarda aks ettirish;
5. MHXSga muvofiq moliyaviy natijani shakllantirish;
6. MHXS bo'yicha hisobot shakllarini shakllantirish.

Boshqarish (nazorat) jihatidan

MHXSga muvofiq tuzilgan moliyaviy hisobotlarning ishonchligini tasdiqlash uchun nazorat tartib-qoidalarini amalga oshirish.

BHMS hisobvaraqlaridan MHXS hisobvaraqlariga ma'lumotlarni tarjima qilish orqali alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash uchun MHXS ma'lumotlarini yaratish usulini qo'llashning qator asosiy afzalliklarini ochib beradi:

- moliyaviy hisobot ko'rsatkichlarini shakllantirish jarayonida subyektivlikni tenglashtirishni ta'minlaydigan MHXSga muvofiq yaratilgan ma'lumotlarning yuqori darajadagi aniqligi;
 - MHXS bo'yicha buxgalteriya hisobi registrlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan analitik darajasiga MHXS bo'yicha balans ma'lumotlarini batafsil ko'rsatish imkoniyati;
 - avtomatlashtirish uchun nisbatan past moliyaviy xarajatlar;
 - hisobotdan keyingi davrda ishning mehnat zichligini kamaytirish orqali MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobi ma'lumotlarini shakllantirish muddatlarini qisqartirish:
 - a) buxgalteriya hisobi siyosatini BHMS va MHXSga muvofiq yuqori darajada muvofiqlashtirish;
 - b) hisobot davrida MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobi tartib-qoidalarining ko'pchiligini amalga oshirish.
- Yuqoridagi afzalliklar, umuman olganda, ishning mehnat zichligini kamaytirishga va MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlar to'plamini tuzish vaqtini qisqartirishga olib keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Buxgalteriya hisobi ma'lumotlarini MHXS bo'yicha alohida moliyaviy hisobotlarni yaratish uchun taklif etilayotgan metodologiyaga o'zgartirishning yana bir usuli, mahalliy buxgalteriya hisobi qoidalar va xalqaro standartlar o'rtasidagi tub farqlar tufayli, ularning mavjudligi BHMS ma'lumotlaridan MHXS ma'lumotlarini yaratish uchun asos sifatida foydalanishga imkon bermaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, BHMS va MHXSni transformatsiya qilish asosida ilgari muhokama qilingan MHXS hisobotga muvofiq BHMS va MHXS bo'yicha asosiy vositalarning bevosita hisobi alohida, ya'ni bir hisobning ma'lumotlari va parametrlari boshqa hisob ma'lumotlariga ta'sir qilmaydi. Bizning fikrimizcha, aylanma aktivlarning parallel hisobini tashkil etishda asosiy vazifa hisob tartib-qoidalarining takrorlanishi ehtimolini bartaraf etishdan iborat. Shuning uchun MHXSga muvofiq ma'lumotlarni yaratish uchun BHMS ma'lumotlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, kompaniyaning buxgalteriya bo'limi BHMSga muvofiq birlamchi hujjatlarni kiritadi, ular asosida qiymat MHXSga muvofiq shakllanadi.

Parallel buxgalteriya hisobini tashkil etish muammosini eng samarali hal qilish uchun, birinchi navbatda, BHMS va MHXS bo'yicha asosiy vositalarni hisobga olish registrlarining o'zaro bog'lanishini ta'minlash kerak. Ushbu muammoni hal qilish BHMS bo'yicha buxgalteriya hisobi registrining ma'lumotlari bilan ifodalangan MHXS bo'yicha tegishli buxgalteriya registriga o'tkazish yo'li bilan amalga oshiriladi.

MHXSga muvofiq alohida moliyaviy hisobotlarni tayyorlash jarayonining bir qismi sifatida taklif etilgan nazorat tartib-qoidalarini tartibga solish talablariga muvofiq maqsadlarga erishishni ta'minlaydigan risklar va nazorat tartib-qoidalarining tavsifi kombinatsiyasi hisoblanadi. Xatarlarni baholash butun hisobot jarayoniga ta'sir qiluvchi ichki omillarni (tashkiliy tuzilmaning murakkabligi, mutaxassislarining malaka darajasi, tashkiliy o'zgarishlar, xodimlar almashinuvi va boshqalar) aniqlash va tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Tuzatishlarning mavjudligi MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarning tuzilishi asosida tuzish tavsiya etiladigan ishchi hisoblar rejasini ishlab chiqish zarurligiga olib keladi. Buxgalteriya hisoblarining ishchi rejasida milliy buxgalteriya hisobi tizimida MHXS talablariga muvofiq tuzilgan buxgalteriya yozuvlarini hisobga olish yoki sharhlash uchun zarur bo'lgan sintetik hisoblarning to'liq ro'yxati bo'lishi kerak. Ishchi hisoblar rejasini shakllantirish bosqichida analitik hisob tizimini ham aniqlash mumkin:

- hisob raqamida kodlanadigan va qo'shimcha birlamchi ma'lumotlarni hisobga olish registrlarida aks ettiriladigan ma'lumotlarning tarkibi;
- shaxsiy hisobning bit chuqurligi;
- shaxsiy hisobning tuzilishi (muayyan parametrlarga hisobning o'ziga xos belgilarini belgilash).

Hisoblarning ishchi jadvallari asosida BHMS va MHXSda qo'llaniladigan hisoblar o'rtasidagi ma'lum bir tashkilot uchun xos bo'lgan aloqalar aniqlanadi. Hisob-kitoblarning korrespondensiya jadvali analitik hisoblar asosida tuzilishi kerak, chunki bitta buxgalteriya tizimidagi bitta sintetik hisob boshqa buxgalteriya tizimidagi bir nechta sintetik hisoblarga mos kelishi mumkin.

Transformatsiya qilishni birinchi marta qo'llashda quyidagilar zarur:

- hech bo'lmaganda MHXS bo'yicha Hisoblar rejasi va MHXSga muvofiq hisobotga eslatmalarda tahliliy bo'limlarga qo'yiladigan talablar bilan belgilanadigan BHMSga muvofiq shaxsiy hisobvaraqlarning kerakli sonini shakllantirish;
- har bir shaxsiy hisobvaraqdagi qoldiqlar miqdorini aniqlash;
- MHXSga muvofiq buxgalteriya hisobi uchun zarur bo'lgan barcha parametrlarni o'z ichiga olgan registrlarni yaratish.

Ushbu bosqichdagi asosiy muammo – bu sozlash elementlarining qiymatlarini aniqlash, chunki ular tashkilot mavjud bo'lgan butun davr uchun joriy ma'lumotlarning tuzatish miqdorini aks ettirishi kerak.

Hisobot davrining boshida MHXS talablari, qonunchilikdagi o'zgarishlarni, tashkilot egalari va hisobotdan boshqa foydalanuvchilarning talablarini, hisobotlarni tahlil qilish natijalarini hisobga olgan holda o'tgan yil uchun uslubiy bazani yangilash kerak.

MHXS maqsadlari uchun qo'shimcha ma'lumotlarni kiritish zarurligini aniqlash jarayonini osonlashtirish uchun tashkilot operatsiyalar bo'yicha qo'llanma va operatsiyalarni buxgalteriya siyosati bilan talqin qilishdagi farqlarni tahlil qilish natijalariga asoslangan ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqishi mumkin. BHMS va MHXS bilan. Bir qator muomalalar milliy hisob tizimida bo'lmisligi mumkin, masalan, obyektlarni bir toifadan ikkinchisiga o'tkazish. Bunday holda qo'shimcha yozuvlarni yaratish uchun korxona xodimining kasbiy qarori asos bo'ladi. Tuzatishlarning qiymatlarini hisoblash uchun davriy tuzatishlarni hisobga olgan holda MHXSning analitik hisoblari bo'yicha oraliq qoldiqlar summaları kerak bo'lishi mumkin. Masalan, asosiy vosita hisobdan chiqarilganda uning qoldiq qiymatini aniqlash uchun tuzatish aks ettirilgan sanadagi balans qiymati va hisoblangan amortizatsiya balansini olish kerak.

MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda vaqti-vaqti bilan balanslar to'g'risidagi ma'lumotlarni qayta ishlash asosida qo'shimcha tuzatishlarni hisoblash kerak bo'ladi. Bunday tuzatishlar, masalan, hisoblangan foizlarga tuzatishlar kiritishi mumkin; muddati o'tgan qarz miqdorini tuzatish; muddati o'tgan foizlar miqdorini tuzatish; moliyaviy vositaning qiymatini amortizatsiya qilingan xarajatlar miqdorida baholash asosida tuzatish; moliyaviy vosita qiymatini uning adolatli qiymati bo'yicha o'lchash asosida tuzatish; moliyaviy aktivning qiymatini qadrsizlanish miqdoriga moslashtirish; pul bo'lmagan aktivlar va investitsiyalar inflyatsiyasi; asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni qayta baholash summasini tuzatish; mulk qiymatini buzilish miqdoriga moslashtirish; amortizatsiya ajratmalari miqdorini tuzatish. Davriy tuzatishlarni hisoblash oraliq qoldiqlar, MHXS maqsadlari uchun operatsiyalarning qo'shimcha parametrlari, milliy buxgalteriya hisobi standartlariga muvofiq korporativ buxgalteriya tizimida aks ettirilgan operatsiyalar parametrlari bo'yicha ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 24-apreldagi PF-4720-sonli "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-sentyabrdagi PQ-3946-sonli "O'zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-sonli "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori.
4. Волков А. Г., Чернышева Е. Н. Контроль и ревизия: учебное пособие. – М., 2011. – С. 8.
5. Лабынцев Н. Т., Кареецкий А. Ю. Принципы и подходы к формированию отдельной финансовой отчетности в соответствии с требованиями МСФО // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – №6 (252). – С. 1–9.
6. Mamatqulov M. Sh., Abdullayev F. F. Transformation of accounting of main means in water enterprises based on international standards//Academia: An International Multidisciplinary Research Journal. DOI: 10.5958/2249-7137.2022.00704.2. ISSN: 2249-7137 Vol. 12, Issue 07, July 2022. – p. 50–57.
7. Хахонова Н. Н. Актуальные вопросы внедрения МСФО в практику российских предприятий. Первая Международная научно-практическая конференция: материалы конференции Ростов н/Д., 2012. – С. 217.
8. Хахонова Н. Н. Концепция формирования учетно-аналитического обеспечения управления коммерческой организацией. Ростов н/Д, 2012. – С. 79.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.